

WYCHOWANIE DO POKOJU JAKO WAŻNA KATEGORIA PEDAGOGIKI

BRINGING UP PEACE AS AN IMPORTANT CATEGORY OF PEDAGOGY

Beata Mydłowska^{1,2(D-F)}

¹Uczelnia Społeczno-Medyczna w Warszawie, Polska

¹University of Social and Medical Sciences in Warsaw, Poland

Mydłowska, B. (2021). Wychowanie do pokoju jako ważna kategoria pedagogiki / Bringing up peace as an important category of pedagogy, *Rozprawy Społeczne / Social Dissertations*, 15(3), 61-74. <https://doi.org/10.29316/rs/140447>

Wkład autorów/ Authors' contribution:

- A. Zaplanowanie badań/
Study design
- B. Zebranie danych/
Data collection
- C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
- D. Interpretacja danych/
Data interpretation
- E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
- F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
- G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 34

Otrzymano/Submitted:
17.05.2021

Zaakceptowano/Accepted:
22.07.2021

Streszczenie: Artykuł jest głosem w dyskusji nad istotą i rangą wychowawczych treści w edukacyjnych programach skłaniających dzieci i młodzież do kształtowania postaw przygotowujących do obywatelskiego życia, do pokojowego funkcjonowania w społeczeństwie.

Wnioski: Wychowanie do pokoju ma głębokie powiązanie z rosnącymi tendencjami do globalizacji, w których kluczowymi pojęciami stały się migracje, różnica i pluralizm. W tym kontekście edukacja bazująca na wychowaniu dla pokoju, zwłaszcza ta o charakterze międzykulturowym, inspirująca do wzajemnych spotkań, wymiany doświadczeń i poglądów, może być konstruktywną odpowiedzią na niepokojące, niebezpieczne zjawiska, które charakteryzują współczesną rzeczywistość.

Słowa kluczowe: patriotyzm, pokój, edukacja obywatelska, pedagogika pokoju, wychowanie dla pokoju, wychowanie patriotyczne

Summary: The article is a voice in the discussion on the essence and importance of educational content in educational programs encouraging children and adolescents to shape attitudes that prepare them for civic life and for peaceful functioning in society.

Conclusions: Education in peace has a deep connection with the growing trends towards globalisation, in which migration, difference and pluralism have become key concepts. In this context, education based on education for peace, especially intercultural education, inspiring mutual encounters, exchanges of experiences and views, can be a constructive response to the disturbing, dangerous phenomena that characterize modern reality.

Keywords: patriotism, peace, civic education, peace education, education for peace, patriotic education

Adres korespondencyjny: Beata Mydłowska, Uczelnia Społeczno-Medyczna w Warszawie, Kaleńska 3, 04-367, Warszawa, Polska; email: bmydowska@o2.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3235-1289>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Beata Mydłowska

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wprowadzenie

We współczesnym świecie poczucie bezpieczeństwa stanowi największą aksjologiczną wartość, konflikty wspólnotowe prowadzą do powstania sytuacji określanej jako kryzys cywilizacji. Właśnie w takiej sytuacji znalazł się współczesny świat, czego przejawem jest masowa migracja z krajów objętych działaniami wojennymi, czy też różnego typu kataklizmy – w tym pandemia. Koniec wieku XX i początek XXI to okres nowych konfliktów zbrojnych, zmian politycznych i terytorialnych. Wojny toczą się nie tylko w dalekich krajach azjatyckich, afrykańskich czy na Bliskim Wschodzie – w Syrii, Libanie, Demokratycznej Republice Konga, Sudanie, Czadzie, czy też od wielu lat między Izraelem a państwami arabskimi i Palestyną – ale także w Europie – Krym, Ukraina. Wszyscy poszukują lepszego życia, poczucia wspólnoty.

Jedną z podstawowych przyczyn wszystkich konfliktów i kryzysów jest dyferencja wartości związana z relacjami między grupami społecznymi, narodowymi czy też cywilizacyjnymi. Dlatego tak ważna jest odpowiedzialność i edukacja dla pokoju jako fundamentalna wartość wspólnoty, która miałaby z pewnością szansę łagodzić konflikty i pozwalałaby patrzeć w przyszłość świata z nadzieją.

Zainicjowana przez Eugenię Annę Wesołowską dyskusja na temat zakresu i znaczenia szkolnej edukacji obywatelskiej (Wesołowska, 1988, 1989a, 1989b, 1995, 1999) przyniosła szereg propozycji wychodzących z założenia, że bazą wychowywania dla pokoju jest działalność pedagogiczna, która ma na celu motywowanie do aktywnych społecznie postaw, które ułatwiłyby realizowanie podstawowych praw obywatelskich, ale także kształtowały poczucie wspólnoty z najbliższym środowiskiem społecznym. Wymaga ona nie tylko uczenia myślenia kategoriami narodu i państwa w kontekście odróżniania istoty interesów lokalnych od państwowych, ale także umiejętności ustanawiania właściwych priorytetów wśród spraw jednostkowych i ogólnych. Budowanie międzynarodowego ładu pokojowego zaczyna się w rodzinie i szkole poprzez przygotowywanie dzieci do życia w pokoju, przy czym szczególne znaczenie przypisuje się tu nauczaniu odpowiedniego podejścia do problematyki pokoju w instytucjach oświatowych. To w ramach szkolnych ścieżek międzyprzedmiotowych mamy możliwość konstruktywnie zaplanować proces wychowania służący powszechnej akceptacji równości między ludźmi, kształtowaniu stosunków społecznych opartych na poszanowaniu ludzkiej godności, zrozumieniu i współpracy służących inicjatywom pokojowym na arenie międzynarodowej. Reforma programowa z roku 2017 włączyła *edukację dla bezpieczeństwa* do wykazu przedmiotów realizowanych w szkole podstawowej i ponadpodstawowej zakładając kompleksowe podejście do istoty bezpieczeństwa, zwracając uwagę na konieczność wyposażenia nauczycieli tego przedmiotu w odpowiednie kompetencje organi-

Introduction

In the modern world, a sense of security is the greatest axiological value, community conflicts lead to a situation known as a crisis of civilization. It is in this situation that the modern world has found itself, as manifested by mass migration from war-torn countries, or various types of cataclysms – including the pandemic. The end of the 20th century and the beginning of the 21st century are a period of new armed conflicts, political and territorial changes. Wars are taking place not only in distant Asian, African or Middle Eastern countries – Syria, Lebanon, the Democratic Republic of Congo, Sudan, Chad, or for many years between Israel and Arab states and Palestine – but also in Europe – Crimea, Ukraine. Everyone is looking for a better life, a sense of community.

One of the main causes of all conflicts and crises is the differential of values linked to the relationship between social, national or civilisation groups. That is why responsibility and education for peace are so important as a fundamental value of a community that would certainly have the opportunity to alleviate conflicts and allow us to look to the future of the world with hope.

The discussion initiated by Eugenia Anna Wesołowska on the scope and importance of civic school education (Wesołowska, 1988, 1989a, 1989b, 1995, 1999) brought forward a number of proposals based on the assumption that the basis of education for peace is pedagogical activities, which are aimed at motivating socially active attitudes that would facilitate the exercise of fundamental civil rights, but also foster a sense of community with the immediate social environment. It requires not only teaching thinking in the categories of nation and state in the context of distinguishing the essence of local and state interests, but also the ability to establish appropriate priorities among individual and general issues. Building an international peace order begins in the family and in school by preparing children for peace, with particular importance being attributed to teaching an appropriate approach to peace in educational institutions. It is within the school's inter-object paths that we have the opportunity to constructively plan the process of education for the universal acceptance of equality between people, the formation of social relations based on respect for human dignity, understanding and cooperation for international peace initiatives. The 2017 programme reform included education for safety in the list of subjects carried out in primary and secondary schools, taking a comprehensive approach to the essence of security, noting the need to equip teachers of this subject with appropriate organizational, substantive and methodological competences (Włodarczyk, 2017). Previously, since 2009, security education has functioned as a subject taught one hour a week in

zacyjne, merytoryczne i metodyczne (Włodarczyk, 2017). Wcześniej – od 2009 roku – *edukacja dla bezpieczeństwa* funkcjonowała jako przedmiot nauczany w wymiarze jednej godziny tygodniowo w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych jako istotny element procesu dydaktycznego ukierunkowanego na wychowanie obywatelskie bazujące na uniwersalnych, humanistycznych, ogólnoludzkich wartościach.

Współczesne wyzwania edukacji dla pokoju

Różnorodność działań na rzecz pokoju, uznawanego za wartość podstawową, utożsamianą z bezpieczeństwem, sprawiedliwością, spokojem, dobrobytem materialnym itd. ma na celu współistnienie wszystkich narodów ułatwiające eliminację wszelkiego rodzaju konfliktów i kształtowanie sprawiedliwych struktur społecznych oraz przyjaznych stosunków między człowiekiem a jego naturalnym środowiskiem. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera edukacja na rzecz pokoju traktowana jako wychowanie do pokoju, wzajemnego porozumienia i poszanowania godności każdego człowieka (Kawula, 1988). Sugerując się definicją bezpieczeństwa, zaproponowaną przez Janusza Stefanowicza, należy podejść do bezpieczeństwa dwojako: z jednej strony jako stanu, z drugiej jako procesu ulegającego zmianom w czasie ze względu na zależność od „ruchomych układów sił” (Stefanowicz, 1984). Wskazuje to na dynamizm bezpieczeństwa wynikający ze zmienności współczesnego świata doświadczającego burzliwego rozwoju społeczno-technologicznego i związanych z tym nowych wyzwań. Wydaje się, więc zasadne przywołanie propozycji Aleksandry Skrabacz, aby wyodrębnić następujące typy bezpieczeństwa: procesualne (związane m.in. z polityką czy strategiami), przedmiotowe (dotyczące wartości, narzędzi lub aktywności), podmiotowe (jednostkowe, lokalne, narodowe, międzynarodowe oraz globalne) oraz strukturalno-realizacyjne, obejmujące funkcjonowanie np. organizacji lub instytucji (Skrabacz, 2007). Zacytowana typologia powinna być uwzględniana podczas dokonywania przez nauczycieli selekcji treści kształcenia na rzecz bezpieczeństwa, której punktem wyjścia jest ujęcie pedagogiczne polegające na krytycznym podejściu do przemian współczesnego społeczeństwa (Cudowska, 2007), odwoływaniu się do istotnych teorii i skutecznych praktyk służących dobru społecznemu. Wymaga to z kolei dokonania próby określenia istoty edukacji dla pokoju - zgodnie z definicją ONZ jest to:

proces propagowania wiedzy, umiejętności, postaw i wartości, które prowadzą do przeciwdziałania powstawaniu konfliktów i przemocy [...], do pokojowego rozwiązywania konfliktów i do tworzenia warunków sprzyjających pokojowi zarówno w wymiarze intrapersonalnym, interpersonalnym, międzygrupowym, narodowym, jak i międzynarodowym. Wymaga udziału na wielu poziomach takich jak: rodzina, szkoła, miejsca

lower secondary and upper secondary schools as an essential part of a teaching process aimed at civic education based on universal, humanistic, humanistic, human values.

Contemporary challenges of education for peace

The diversity of peace activities, recognized as a fundamental value, equated with security, justice, peace, material prosperity, etc., aims at the coexistence of all people to facilitate the elimination of all kinds of conflicts and the formation of just social structures and friendly relations between man and his natural environment. In this context, education for peace, regarded as an education in peace, mutual understanding and respect for the dignity of every person, is of particular importance (Kawula, 1988). Suggesting the definition of safety proposed by Janusz Stefanowicz, it is necessary to approach security in two ways: on the one hand as a state, on the other as a process that changes over time due to its dependence on “mobile force systems” (Stefanowicz, 1984). This indicates the dynamism of security resulting from the volatility of the modern world experiencing turbulent socio-technological developments and the new challenges involved. It therefore seems appropriate to cite Aleksandra Skrabacz’s proposals to distinguish between the following types of security: process able (related m.in. to policies or strategies), subjective (concerning values, tools or activities), subjective (individual, local, national, international and global) and structural and implementation, covering the functioning of e.g. organization’s or institutions (Skrabacz, 2007). The quoted typology should be taken into account when teachers select the content of security education, the starting point of which is a pedagogical approach consisting in a critical approach to the transformation of modern society (Cudowska, 2007), appealing important theories and effective practices for the social good. This, in turn, requires an attempt to define the essence of education for peace – as defined by the UN:

the process of promoting knowledge, skills, attitudes and values that lead to the prevention of conflict and violence... to the peaceful resolution of conflicts and to the creation of conditions conducive to peace both in the intrapersonal, interpersonal, intergroup, national and international dimensions. It requires participation on many levels such as family, school, workplaces, press offices, playgrounds, communities, as well as the nation (Rosa, 2007).

pracy, biura prasowe, miejsca zabaw, wspólnoty, jak również naród (Rosa, 2007).

Takie podejście do idei wychowania do pokoju, w kontekście realizacji konkretnych programów, zwraca uwagę na konieczność kształtowania od najmłodszych lat postaw wyrażających poczucie obowiązku stosowania pokojowych rozwiązań wszelkich konfliktów i motywowania do aktywności, które uwrażliwiają na przestrzeganie zasad wolności i miłości, sprzyjają rozwojowi wartości takich jak: inteligencja, kultura, instynkt społeczny, współpraca, współzależność, ukierunkowanie człowieka na jego wielkość, bez względu na rasę i kolor skóry, prowadzenie głębokiej refleksji dotyczącej celów istnienia człowieka, jego działań dla ludzkości (Trabalzini, 2009).

Stąd istotne przesłanie „pedagogiki pokoju”, obejmującej zagadnienia teorii i praktyki edukacyjnej, aby uświadamiać uczniów o zagrożeniach czasu pokoju, uczyć ich je dostrzegać i radzić sobie z nimi w codziennych sytuacjach. Używając po raz pierwszy tego pojęcia papież Paweł VI (w 1969 roku), nawoływał do rozpowszechniania w szkołach wartości kształtujących postawy prowadzące do zapobiegania konfliktom i przemocy. Ideę i nazwę pedagogiki pokoju rozpowszechniło UNESCO, a w Polsce pierwsze definicje „pedagogiki pokoju” zostały sformułowane przez Bogdana Suchodolskiego, Irenę Wojnar, Eugenię Annę Wesołowską czy Halinę Gajdamowicz w latach 80. i 90. ubiegłego wieku (Suchodolski, 1997).

Edukacja na rzecz pokoju w rozumieniu UNESCO to przede wszystkim aktywność ukierunkowana na promowanie kultury pokoju uznawanego za wartość godną wpajania dzieciom i młodzieży, kształtująca w nich postawy i zachowania polegające na rozwiązywaniu konfliktów drogą dialogu, porozumienia (Gajdamowicz, 1997). UNICEF natomiast, formułując definicję wychowania do pokoju, mówi o procesie promowania wiedzy, umiejętności, postaw, jak też wartości niezbędnych do wywoływania zmiany w zachowaniu, które dadzą młodemu pokoleniu oraz dorosłym możliwość zapobiegania konfliktom i przemocy. Chodzi, zatem o to, aby pokojowo rozwiązywać konflikty i kreować sprzyjające warunki dla zapanowania pokoju na płaszczyźnie zarówno międzyludzkiej, personalnej, jak i międzynarodowej (Leek, 2014).

Wymienione zadania wymagają dostarczenia podstawowej wiedzy historycznej, socjologicznej i psychologicznej o przyczynach konfliktów zbrojnych (w przeszłości i współcześnie) oraz o możliwościach radzenia sobie z kryzysami, które ciągle są obecne wśród ludzi oraz między grupami społecznymi o różnej wielkości. Edukacja musi zmierzać do bezustannego kreowania „ludzi pokoju” zdolnych do trafnego identyfikowania przyczyn kryzysów i oceniania stadium ich rozwoju oraz określania sposobów ich rozwiązania niezależnie od tego czy są

This approach to the idea of education in peace, in the context of the implementation of specific programmes, draws attention to the need to develop from an early age attitudes expressing a sense of duty to apply peaceful solutions to any conflict and to motivate activity, which raise awareness of the principles of freedom and love, promote the development of values such as intelligence, culture, social instinct, cooperation, interdependence, human orientation towards its greatness, regardless of race and color of skin, conducting a deep reflection on the purpose of man's existence, his actions for humanity (Trabalzini, 2009).

Hence the important message of “peace pedagogy”, which covers issues of theory and educational practice, in order to make students aware of the dangers of peacetime to teach them to see and deal with them in everyday situations. Using this term for the first time, Pope Paul VI (in 1969) called for the dissemination in schools of values that shape attitudes leading to the prevention of conflict and violence. The idea and name of peace pedagogy was disseminated by UNESCO, and in Poland the first definitions of “peace pedagogy” were formulated by Bogdan Suchodolski, Irena Wojnar, Eugenia Anna Wesołowska or Halina Gajdamowicz in the 1980s and 1990s (Suchodolski, 1997).

Education for peace within the meaning of UNESCO is primarily an activity aimed at promoting a culture of peace considered worthy of insidating children and young people, shaping their attitudes and behaviours consisting in resolving conflicts through dialogue and understanding (Gajdamowicz, 1997). UNICEF, on the other hand, when formulating the definition of peace-raising, speaks of the process of promoting knowledge, skills, attitudes, as well as the values necessary to bring about a change in behavior that will give the younger generation and adults the opportunity to prevent conflict and violence. The idea is therefore to resolve conflicts peacefully and create favorable conditions for peace at both people-to-people, personal and international level (Leek, 2014).

These tasks require the provision of basic historical, sociological and psychological knowledge of the causes of armed conflict (past and present) and of the possibilities of dealing with crises that are still present among people and between social groups of all sizes. Education must aim at relentlessly creating “people of peace” capable of accurately identifying the causes of crises and assessing their stage of development and identifying ways of solving them, whether they are the result of unpredictable random events or intentionally caused, for example, by manipulation.

Theory, however, is not enough – education for peace is also a practice – shaping a worldview based on values such as:

efektem nieprzewidywalnych zdarzeń losowych, czy zostały celowo wywołane np. drogą manipulacji.

Teoria jednak nie wystarczy – edukacja dla pokoju to także praktyka – kształtowanie światopoglądu bazującego na takich wartościach jak:

- uznawanie równości praw człowieka bez względu na kolor skóry, wyznanie, płeć, status społeczny i in.,
- szanowanie godności każdego człowieka,
- porozumienie się bez przemocy z osobami myślącymi inaczej,
- unikanie zachowań wywołujących negatywne emocje takie jak nienawiść czy strach, prowadzących do wybuchów agresji,
- propagowanie tolerancji gwarantującej każdemu prawo do samorealizacji i do swobodnego wyrażania poglądów.

Ciekawą propozycję ma Katarzyna Olbrycht, stosująca pojęcie „pokojuowego rozwoju dziecka” w kontekście perspektywy personalizmu chrześcijańskiego i deklaracji praw człowieka, przyjętej przez międzynarodową społeczność, w dużym stopniu inspirowaną przez Jacquesa Maritaina. Ma to sprzyjać wzmacnianiu poczucia własnej godności, wolności i rozumności, odpowiedzialności za rozpoznane wartości ludzkie, zmianom pogłębiającym zdolność do miłości, rozumianej jako dobrowolny dar z samego siebie dla drugiego człowieka, jak też twórczego i aktywnego uczestnictwa we wspólnocie. Autorka opowiada się za prowokowaniem takich sytuacji wspomagających rozwój dziecka, które będą konsekwentnie rozumiane jako sytuacje (układ warunków bodźcowy i zadaniowy) wspierające jego rozwój osobowy. Budowanie pokoju, powinno z jednej strony prowadzić do wyeliminowania ze stosunków społecznych różnego rodzaju przejawów przemocy (strukturalnej i personalnej), a z drugiej strony – do tworzenia takich warunków życia, które będą sprzyjać zaspokajaniu ludzkich potrzeb (Olbrych, 2000). Stosowanie takich działań to dobra metoda na budowanie poczucia bezpieczeństwa (fundamentalnej potrzeby ludzkiej) niezbędnego do prawidłowego funkcjonowania jednostki w społeczeństwie, właściwego rozwoju fizycznego i psychicznego.

Brak pokoju w życiu dziecka powoduje, że doświadcza ono mniejszej odporności fizycznej i emocjonalnej, trudności w podejmowaniu rozstrzygnięć intelektualnych itd. Stąd ważne jest wychowanie do wartości takich jak: szacunek dla innych, przebaczenie, altruizm itp. uwzględniające systematyczne i konsekwentne wymagania, które uczą dziecko podejmowania wyzwań związanych z zapobieganiem sytuacjom konfliktowym czy postawom bezradności życiowej. Warto skłaniać dzieci od najmłodszych lat do podejmowania wszelkiego typu działalności opiekuńczej związanej z naturalną potrzebą człowieka do niesienia pomocy potrzebującym.

Józef Półturzycki uważa, że pokój jest wartością, którą należy wprowadzić do systemu aksjologii edukacyjnej, ponieważ spełnia ona bardzo ważne funkcje i zadania nie tylko jako stan bez wojny i kon-

- recognition of equality of human rights regardless of color, religion, gender, social status and others,
- respect for the dignity of every person,
- non-violent communication with people who think differently,
- avoiding behavior that causes negative emotions such as hatred or fear, leading to outburst of aggression,
- promoting tolerance guaranteeing everyone's right to self-realization and to express their views freely.

An interesting proposal is made by Katarzyna Olbrycht, who applies the concept of “peaceful development of the child” in the context of the perspective of Christian personalism and the declaration of human rights, adopted by the international community, largely inspired by Jacques Maritain. This is to promote the strengthening of self-dignity, freedom and reason, responsibility for recognized human values, changes deepening the capacity for love, understood as a voluntary gift of self to another, as well as creative and active participation in community. The author advocates provoking such situations supporting the development of the child, which will be consistently understood as situations (incentive and task conditions) supporting his personal development. Peace-building should, on the one hand, lead to the elimination from social relations of various forms of violence (structural and personal) and, on the other hand, to the creation of living conditions that will foster the satisfaction of human needs (Olbrych, 2000). The use of such actions is a good way to build the sense of security (fundamental human need) necessary for the proper functioning of the individual in society, proper physical and mental development.

The lack of peace in a child's life causes them to experience less physical and emotional resilience, difficulties in making intellectual decisions, etc. Hence it is important to educate our people on values such as respect for others, forgiveness, altruism, etc. taking into account the systematic and consistent requirements that teach the child to take on the challenges of preventing conflict situations or attitudes of lifelessness. It is worth indulging children from an early age to undertake all kinds of care activities related to the natural need of man to help those in need.

Józef Półturzycki believes that peace is a value to be introduced in to the educational axiology system, because it performs very important functions and tasks not only as a state without war and conflict, but also in the sense given to it by the statements of Popes John XXIII, Paul VI, John Paul II, in New Year's messages and other speeches (Semi-Turzycki, 2003, p. 164). This is important for shaping a culture of peace that strengthens fundamental human rights such as children's

fliktów, ale także w takim znaczeniu, jakie nadają mu wypowiedzi papieży Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła II, w orędziach noworocznych i innych wystąpieniach (Pólturzycki, 2003). Ma to istotne znaczenie dla kształtowania kultury pokoju umacniającej podstawowe prawa człowieka takie jak: prawa dzieci, sprawiedliwość społeczna, międzynarodowa solidarność, poszanowanie praw pracowniczych, tożsamość kulturowa czy ochrona środowiska naturalnego. Kultura pokoju musi być tu rozumiana jako zintegrowane podejście do zapobiegania przemocy i konfliktom zbrojnym, jako alternatywa dla kultury wojny i przemocy.

Jak wynika z powyższego, w edukacji dla pokoju pojawiają się liczne wątki i problemy, zwłaszcza w zakresie sposobów rozwijania u dzieci i młodzieży poczucia odpowiedzialności i sprawczości pokoju na świecie w kontekście edukacji wielokulturowej i międzykulturowej, ponieważ współczesnego świata nie da się zrozumieć bez odniesienia do jego wielokulturowego wymiaru. Na kształtowanie kultury pokoju należy, więc patrzeć jak na ważne zobowiązanie edukacyjne, w którym należy uwzględnić wiele perspektyw –

od perspektywy najmniejszych społeczności, będących pierwszym środowiskiem wychowawczym dziecka, przez poszerzające się w toku jego życia obszary społecznego uczestnictwa (grupy rówieśnicze, małe ojczyzny, instytucje oświatowe i religijne), do perspektywy kontynentalnej i globalnej, kiedy to człowiek postrzegany jest jako przedstawiciel wielkiej, ludzkiej wspólnoty istot zamieszkujących Ziemię. Każda z tych perspektyw jest istotna dla kształtowania się tożsamości człowieka (Piejka, 2015, s. 123).

W edukacji dla pokoju ważne jest, aby proces kształtowania kultury pokoju człowiek realizował w sobie od przedszkola, – jeśli już wtedy będziemy dostarczać wiedzę służącą wyrabianiu umiejętności, postaw i wartości niezbędnych do wywoływania postaw związanych z wiarą w dobroć i szlachetność, które człowiek posiada w sobie i które trzeba pielęgnować, będziemy skutecznie zapobiegali wszelkiej agresji jako sposobu zachowania się, radzenia sobie w życiu i przezwycięzania życiowych przeszkód, utrudniających bądź uniemożliwiających osiągnięcie wyznaczonego sobie celu. Zasadniczym celem programu edukacji dla pokoju powinno być nauczanie pokojowego i konstruktywnego współżycia z drugim człowiekiem oraz rozwijanie wyobraźni moralnej dzieci i młodzieży oraz ukształtowanie w ich świadomości przekonania, iż naruszanie godności, przekraczanie granic nietykalności cielesnej nie jest i nie może być bezkarne. Programy nauczania winny odwoływać się do wartości uniwersalnych, opartych na pojęciu dobra, zakorzenionych w tradycji głębokiego humanizmu – to propozycja wychowania do pokoju prowadząca do dojrzałej odpowiedzialności za siebie i innych, ucząca poczucia jedności z ludźmi potrzebującymi na całym świecie. Jest ona spójna

rights, social justice, international solidarity, respect for workers' rights, cultural identity and environmental protection. The culture of peace must be understood here as an integrated approach to the prevention of violence and armed conflict, as an alternative to a culture of war and violence.

As a result, there are many problems in peace education, especially as regards how children and young people develop a sense of responsibility and peace in the world in the context of multicultural and intercultural education, because the modern world cannot be understood without reference to its multicultural dimension. The development of a culture of peace must therefore be looked at as an important educational commitment, in which many perspectives must be taken into account –

from the perspective of the smallest communities, which are the child's first educational environment, through the expanding areas of social participation throughout his life (peer groups, small homelands, educational and religious institutions), to the continental and global perspective, when man is seen as a representative of the great human community of beings inhabiting the Earth. Each of these perspectives is important for the formation of human identity (Piejka, 2015, p. 123).

In education for peace, it is important that the process of shaping the culture of peace is carried out in himself from kindergarten – if we already provide knowledge for the development of skills, the attitudes and values necessary to induce attitudes of faith in the goodness and nobility that man possesses and which must be nurtured, we will effectively prevent all aggression as a means of behaving, coping in life and overcoming life's obstacles, hindering or preventing the outlines of the goal set. The primary objective of the education programme for peace should be to teach peaceful and constructive coexistence with others and to develop the moral imagination of children and young people and to develop in their awareness the conviction that the violation of dignity, the crossing of the limits of bodily integrity is not and must not go unpunished. Curricula should appeal to universal values, based on the notion of goodness, rooted in the tradition of deep humanism – it is a proposal to bring up peace leading to mature responsibility for oneself and others, teaching a sense of unity with people in need throughout the world. It is consistent with Maria Montessori's proposals, which are considered to be a pioneer of education for peace, convincing the child to develop the skills of cooperation, the desire to share with others, peacefully resolve conflicts, care for the weak and earn respect in children to reach the axis and creative forces of a man.

According to experts, the problem of peace in the context of the evolving process of globalization is becoming a pedagogical problem requiring

z propozycjami programu Marii Montessori, którą uznaje się za pionierkę wychowania dla pokoju, przekonującą do rozwijania w dziecku umiejętności współpracy, chęci dzielenia się z innymi, pokojowego rozwiązywania konfliktów, opiekowania się słabszymi oraz wyrabiania w dzieciach szacunku do osiągnięć i sił twórczych człowieka.

Jak twierdzą specjaliści, problem pokoju w kontekście rozwijającego się procesu globalizacji staje się problemem pedagogicznym wymagającym rewizji systemu edukacji – z tej perspektywy inaczej należy widzieć funkcje edukacji (Olbrych, 2000). Na pokój jako warunek przyszłości należy zwracać uwagę we wszelkich możliwych programach przedmiotowych, określając w tym zakresie bliskie i dalekie cele wychowania zgodnie z zasadami pedagogiki współistnienia dialogu i pojednania. Wychowanie musi wyznaczać cele związane z dążeniem do stworzenia sytuacji, w której każdy naród ma takie samo prawo do szczęścia i pełnego rozwoju. Jednym z celów edukacji jest przysposobienie współczesnych ludzi do życia w pokoju oraz przywrócenie sensu i wartości życia, które zostały zagubione w społeczeństwach konsumpcyjnych. Dla Ireny Wojnar realizacja idei wychowania do pokoju jest szczególnie pilna ze względu na sytuację we współczesnym świecie, stąd jego problematyka wydaje się szczególnie aktualna ze względu na narastający w świecie kryzys wartości i rozchwywanie norm i konieczność tworzenia, a potem realizowania programu wychowania do pokoju z założeniem, że pokoju współcześnie nie należy rozumieć jako „stanu bez wojny”, ale jako harmonię we wszystkich zakresach życia ludzkiego (Wojnar, 2000).

Edukacja dla pokoju staje się, więc ważnym sposobem rozwijania i wpajania nawyków pokojowego współistnienia na fundamencie uniwersalnych wartości i kształceniu trwałych postaw, a także ekspansji umiejętności pozwalających uczniom stawać się kreatywnymi obywatelami we współczesnym świecie rozumiejącym pokój jako określoną jakość życia, wyrażającą się w postawach tolerancyjnych, umiejętności dialogu, otwartości na drugiego człowieka, umiejętność życia i współdziałania, budowania ludzkiej cywilizacji (tamże).

W pedagogice wychowanie do pokoju funkcjonuje jako cel współczesnych systemów edukacyjnych – według Eugenii Anny Wesołowskiej potrzeby związane z praktyką edukacyjną, w jej podstawowych zakresach, stanowią ważne zadanie dla pedagogiki pokoju i jej rzeczników, a ich realizacja jest sprawą odwoływania się do takich ogólnie cenionych wartości jak: poszanowanie ludzkiej godności, działanie przeciwko niesprawiedliwościom, nierównościami społecznym i politycznym jako genezie konfliktów między grupami ludzkimi itd. (Wesołowska, 2003). Wychowanie do pokoju wymaga przełamywania pewnych stereotypów w systemie szkolnym, wprowadzania nowych treści i nowych idei, gdyż to właśnie młode generacje narodów mają największe

a revision of the education system – from this perspective, the functions of education should be seen differently (Olbrych, 2000). Peace as a condition for the future should be highlighted in all possible subject programmes, defining in this regard the close and distant objectives of education in accordance with the principles of pedagogy of coexistence of dialogue and reconciliation. Education must set goals for striving to create a situation in which every nation has the same right to happiness and full development. One of the goals of education is to bring modern people into living in peace and to bring back the sense and value of life that have been lost in consumer societies. For Irena Wojnar, the realization of the idea of education in peace is particularly urgent due to the situation in the modern world, hence, its issue seems particularly topical, given the growing crisis of values in the world and the unwavering of norms and the need to create and then implement a programme of education in peace with the assumption that peace today should not be understood as a “state without war”, but as harmony in all areas of human life (Wojnar, 2000).

Education for peace therefore becomes an important way of developing and inseminating the habit of peaceful coexistence on the foundation of universal values and the education of sustainable attitudes, and the expansion of skills enabling students to become creative citizens in the modern world who understand the world as a certain quality of life, expressed in tolerant attitudes, the ability to dialogue, openness to others, the ability to live and cooperate, to build human civilization (i.e.).

In pedagogy, education in peace functions as a goal of modern educational systems – according to Eugenia Anna Wesołowska, the needs associated with educational practice, in its basic fields, they are an important task for the pedagogy of peace and its spokesperson, and their implementation is a matter of appealing to such generally valued values as respect for human dignity, action against injustices, social and political inequalities as the genesis of conflict between human groups, etc. (Wesołowska, 2003). Education in peace requires breaking down certain stereotypes in the school system, introducing new content and new ideas, because it is the younger generations of nations who have the best chance of forming a new, peaceful consciousness (i.e.).

In education for peace, it is also important to develop civic attitudes. As Jürgen Habermas points out, ‘nationality’ has long been understood only by nationality or nationality. At present, that concept also refers to the status of member of a State defined by civil rights and obligations (Habermas, 1993). In today’s developing globalisation process, where citizenship is primarily linked to the voluntary choice of residence and the possibility of democratic self-government and self-delamination,

szanse kształtowania nowej, pokojowej świadomości (tamże).

W edukacji dla pokoju ważne jest też rozwijanie postaw obywatelskich. Jak zaznacza Jürgen Habermas, przez „obywatelstwo” długo rozumiano jedynie przynależność państwową lub narodową. Obecnie pojęcie to odnosi się również do statusu członka danego państwa określanego przez prawa i obowiązki obywatelskie (Habermas, 1993). We współczesnej sytuacji rozwijających się procesów globalizacyjnych, gdy obywatelstwo wiąże się przede wszystkim z dobrowolnością wyboru miejsca zamieszkania oraz z możliwością demokratycznego samostanowienia i samookreślenia, ważne jest zaszczepianie poczucia wspólnotowości z innymi ludźmi, dostrzeganie ponadjednostkowych celów, do których warto dążyć, otwartości na drugiego człowieka itp. Stąd w edukacji dla pokoju nie wolno zaniedbywać przywiązywania wagi do wrażliwości na problemy, mobilności, zdolności do analizy, abstrakcji i syntezy, harmonizowania myśli i postrzeżeń z własną osobowością i do innych umiejętności mających znaczenie dla funkcjonowania człowieka wśród innych.

Interdyscyplinarny wymiar wychowania dla pokoju

Od zakończenia II wojny światowej aż do czasów współczesnych państwa europejskie przywiązują wagę do tzw. edukacji obywatelskiej, której podstawowym elementem jest przekazywanie treści związanych z bezpieczeństwem i umacnianiem fundamentów demokratycznego zarządzania państwami. Stąd w programach edukacyjnych obecność treści, które ułatwiają rozumienie wartości życia w pokoju, propozycje różnorodnych działań na rzecz jego utrzymania i stworzenia gwarancji czyniących go trwałym. W systemie edukacji niemieckiej w ramach większości przedmiotów nauczyciele starają się kształtować przekonania, iż nie tylko przemoc jako taka jest zarzewiem poważnych konfliktów, ale takie zjawiska jak np. nierówności społeczne są przyczyną zagrożeń prowadzących do niszczenia pokojowego ładu. Helmut Essinger i Jochen Graf zaznaczają, że „wychowanie do pokoju nie oznacza ochraniania przed konfliktami, aby w ten sposób wspierać rozwój w zamkniętym świętym świecie [...] wychowanie do pokoju powinno być równocześnie czymś więcej, a mianowicie wychowaniem mającym na celu umiejętność życia i radzenia sobie z konfliktami” (Essinger, Graf, 1984). Proponują, żeby w ramach edukacji międzykulturowej wychowywać do pokoju poprzez realizację pięciu celów: niwelowania uprzedzeń, uczenia empatii, wychowania do solidarności i antynacjonalizmu oraz uczenia zarządzania konfliktami (Essinger, Graf, 1984).

Hans Nicklas i Anne Ostermann, popierając wszystkie założenia wychowania do pokoju, proponują wyznaczyć takie priorytety jak przeciwdziałanie przemocy i zwiększanie poczucia samostanowie-

it is important to instill a sense of community with others, to see then on-one-sided goals theatre worth striving for, openness to others, etc. Therefore, in education for peace, the importance of sensitivity to problems, mobility, ability to analyse, abstraction and synthesis, harmonize thoughts and insights with one's personality and other skills relevant to human functioning among others must not be neglected.

The interdisciplinary dimension of education for peace

From the end of World War II to the time in modern European countries, they attach importance to so-called civic education, which is essential for the transfer of security-related content and strengthening the foundations for democratic state management. Educational programs have content that makes it easy to understand the value of living in peace, to offer a variety of actions to maintain it and to create guarantees that make it sustainable. In the German education system, for the most part, teachers seek to shape the belief that not only violence as such is a major conflict, but phenomena such as social abuse are causing threats to the destruction of peaceful order. Helmut Essinger and Jochen Graf point out that “education in peace does not mean protecting against conflict in order to support development in a closed holy world ... education in peace should be more at the same time, namely education aimed at the ability to live and deal with conflicts” (Essinger, Graf, 1984). They propose that intercultural education should be brought to peace through five objectives: to overcome prejudice, to teach empathy, to educate against solidarity and anti-nationalism, and to teach conflict management (Essinger, Graf, 1984). Hans Nicklas and Anne Ostermann, in support of all the objectives of peace-raising, propose to set priorities such as combating violence and increasing self-self-regulation, which is also important for supporting the process of democratisation (Nicklas, Ostermann, 1993).

According to the *National Security Strategy of the Republic of Poland* (2014), at the level of general and higher education, security knowledge should

nia, co jest równoznaczne ze wspieraniem procesu demokratyzacji (Nicklas, Ostermann, 1993).

Według *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2014), na poziomie szkolnictwa powszechnego i wyższego należy upowszechniać wiedzę z zakresu bezpieczeństwa, w czym placówki oświatowe mają wspierać centralne i lokalne instytucje państwowe oraz stowarzyszenia i organizacje pozarządowe. W dążeniu do kształtowania powszechnej komunikacji pozbawionej przemocy i wychowywania w duchu kultury pokoju należy uwzględniać wiele aspektów, które w różnym wymiarze powinny być stosowane i odnaleźć można je w praktykach edukacyjnych. Pragnąc rozwijać w uczniach poczucie sprawczości i odpowiedzialności za pokój na świecie, należy uwzględnić wiele kategorii, których aspekty mogą być wykorzystane już na poziomie wychowania przedszkolnego, będącego pierwszym środowiskiem wychowawczym dziecka, przez takie późniejsze obszary społecznego uczestnictwa jak grupy rówieśnicze, kształcenie na wyższych poziomach, uczestnictwo w aktywnościach stowarzyszeń, instytucji, grup religijnych itd, do perspektywy globalnej, która przedstawia człowieka jako przedstawiciela wielkiej, ludzkiej wspólnoty. Pokój jawi się, więc tu jako wartość będąca elementem konstytuującym sytuację wychowawczą – ukierunkowanie procesu wychowania na takie wartości jak pokojowe współistnienie, empatia itp. Ułatwia uczniom ich doznawanie i zrozumienie, a w efekcie ich urzeczywistnianie. Skłania to do potraktowania wymiaru kształcenia w ramach edukacji dla bezpieczeństwa jako wielowątkowego i interdyscyplinarnego, związanego z takimi kategoriami jak: aksjologiczna (wartości), psychologiczna (potrzeby), epistemologiczna (teoria poznania), teleologiczna (cele). W każdej z nich będzie mieścił się aspekt bezpieczeństwa publicznego związany z oddziaływaniami wychowawczymi, kształtującymi postawy otwartości wobec innych, zachowania w sytuacjach zagrażających obywatelom i porządkowi publicznemu oraz niezbędną świadomość prawną społeczeństwa.

Za słuszością międzyprzedmiotowej korelacji programowych treści wychowania do pokoju przemawia socjologiczna wizja konfliktu społecznego uświadamiająca, że jest on zjawiskiem nieuniknionym. To w naturze ludzkiej leży chęć osiągnięcia własnych celów przez wyeliminowanie lub podporządkowanie sobie innych, dążących do podobnych celów, albo dążących do celów odmiennych, co wpływa na nagromadzenie sprzecznych emocji i może spowodować antagonistyczne, wrogie postawy (Lewis, 1975). Ważne jest więc, żeby wykorzystując wszystkie dyscypliny wpleść w proces edukacyjny wiedzę dokumentującą, że bezpieczeństwo jest naturalną potrzebą w życiu człowieka, a pokój z punktu widzenia aksjologii wychowania, należy do wartości autotelicznych (Półturzycki, 2003). Strategie obronności wszystkich krajów europejskich przypisują edukacji zadanie wprowadzania uczniów w zagadnienia bez-

be disseminated, in which educational institutions are to support central and local state institutions and associations and NGOs. In order to foster universal non-violent communication and to foster a culture of peace, many aspects must be taken into account, which should be applied to different dimensions and can be found in educational practices. In order to develop students' sense of responsibility and responsibility for world peace, many categories should be taken into account, the aspects of which can already be used at the level of pre-school education, which is the child's first educational environment, by such later areas of social participation as peer groups, higher education, participation in the activities of associations, institutions, religious groups, etc., to a global perspective that presents man as a representative of a large human community. Peace therefore appears here as a value that is the defining element of the educational situation – directing the education process towards values such as peaceful coexistence, empathy, etc. It makes it easier for students to experience and understand them, and as a result to make them a reality. This leads to the treatment of the dimension of education in education for safety as multithreaded and interdisciplinary, related to such categories as: axiological (values), psychological (needs), epistemological (theory of cognition), teleological (goals). Each of them will include an aspect of public security related to educational impacts, which shape attitudes of openness towards others, behaviour in situations threatening citizens and public order, and the necessary legal awareness of society.

The sociological vision of social conflict, which makes it clear that it is an inevitable phenomenon, speaks for the correctness of inter-object-specific programme correlations between the content of education in peace. It is in human nature that one desires to achieve one's own goals by eliminating or subjugating others who pursue similar goals or pursue different goals, which affects the accumulation of conflicting emotions and can cause antagonistic, hostile attitudes (Lewis, 1975). It is therefore important, using all disciplines, to weave into the educational process knowledge that safety is a natural need in human life, and that peace from the point of view of the axiology of education belongs to autotelic values (Semi-Natural, 2003). The defence strategies of all European countries assign education to the task of introducing students to the issues of state security, implemented in classes whose equivalent in Poland is education *for* security (based on knowledge derived from pedagogical, philosophical and axiological theories) and the transfer of patriotic values within the framework of programs of other subjects.

This subject (mandatory since 2009 in grades 8th primary school and secondary school)

pieczeństwa państwa, realizowane podczas zajęć, których odpowiednikiem w Polsce jest *edukacja dla bezpieczeństwa* (bazująca na wiedzy zaczerpniętej z teorii pedagogicznych, filozoficznych i aksjologicznoetycznych) oraz przekazywanie patriotycznych wartości w ramach programów innych przedmiotów.

Przedmiot ten (obowiązkowy od 2009 roku w klasach: VIII szkoły podstawowej i I szkoły ponadpodstawowej) zastąpił wcześniejsze przysposobienie obronne. Jego realizacja bliska jest angielskiej tradycji wprowadzania jako istotnej części procesu dydaktyczno-wychowawczego edukacji obronnej, na którą składają się nie tylko treści mające znaczenie dla umiejętności strategicznych, kształtowania postaw obywatelskich czy tworzenia potencjału obronnego decydującego o sile państwa (Katzenstein, 1996). Dużo uwagi przywiązuje się również do kultywowania ponadczasowych wartości, kształtowania umiejętności komunikacyjnych, edukacji prozdrowotnej i ekologicznej, co ma zapewnić młodzieży posiadanie swoistego instrumentarium, zapewniającego panowanie nad wszelkiego typu zagrożeniami ujawniającymi się w różnego strukturach społecznych (Katzenstein, 1996). Edukacja dla bezpieczeństwa ma rozwijać tzw. kulturę pokoju, opartą na marginalizacji przemocy – nie tylko zbrojnej. We wszystkich krajach w ramach nauczania postaw określonych jako pokojowe dąży się do kształtowania takich społeczeństw określane pokojowych, które:

- *pragną pokoju i kształtują swoją kulturę w tym kierunku,*
- *rozwiną kulturę, która stanowi środek, do osiągnięcia tego celu,*
- *osiągnęły sukces na tym polu* (Kemp, 2004).

Zgodnie z powyższymi przesłankami, w ramach polskiego przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa, zarówno w VIII klasie szkoły podstawowej, jak i I klasie szkoły ponadpodstawowej, uczniowie (w wymiarze 1 godziny tygodniowo) zdobywają wiedzę z zakresu bezpieczeństwa państwa, organizacji działań ratowniczych, edukacji zdrowotnej i udzielania pierwszej pomocy. Zaletą programu jest nałożony na nauczycieli przedmiotu obowiązek zapewnienia innych niż lekcyjne formy zdobywania wiedzy, jak np.:

- wizyty w instytucjach państwa, centrach zarządzania kryzysowego, Straży Pożarnej, stacjach Pogotowia ratunkowego,
- spotkania np. udział w zajęciach, prelekcje, wykłady z pracownikami kluczowych instytucji bezpieczeństwa, Policji, Państwowej Straży Pożarnej i Sił Zbrojnych oraz pracownikami straży miejskiej, pogotowia, kombatanami, ekologami, psychologami,
- udział w konkursach, których zakres zgodny jest bądź zbliżony z problematyką przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa (Rozporządzenie, 2017, 2018).

Propozycję takiego podejścia zawiera np. Projekt edukacyjny „Gen pokoju”, odwołujący się do uniwersalnych wartości (takich jak dobro, wolność i inne,

replaced the previous defensive adoption. Its implementation is close to the English tradition of introducing defence education as an essential part of the teaching and education process, which consists not only of content relevant to strategic skills, shaping civic attitudes or creating the defensive potential that determines the strength of the state (Katzenstein, 1996). Much attention is also paid to cultivating timeless values, developing communication skills, health and environmental education, in order to ensure that young people have a kind of instrument to ensure control over all kinds of threats emerging in different social structures (Katzenstein, 1996). Education for security aims to develop a so-called culture of peace, based on the marginalisation of violence – not just armed violence. In all countries, the teaching of peaceful attitudes seeks to shape such peaceful societies, which:

- *peace and shape their culture in this direction*
- *develop a culture that is the centre to reach this goal*
- *success in this field* (Kemp, 2004).

According to the above conditions, within the framework of the Polish subject Education for Safety, in the 8th grade of primary school and the 1st grade of secondary school, pupils (1 hour per week) acquire knowledge in the field of state security, organization of rescue operations, health education and first aid. The advantage of the programme is the obligation on teachers of the subject to provide non-classroom forms of learning, such as:

- visits to state institutions, crisis management centres, fire brigades, ambulance stations,
- meetings, e.g. participation in classes, lectures, lectures with employees of key security institutions, police, state fire brigade and armed forces and employees of municipal guards, ambulance, veterans, environmentalists, psychologists,
- participation in competitions which are compatible with or in line with the subject of education for security (Regulation, 2017, 2018).

The proposal for such an approach includes, for example, the Educational Project “The Gene of Peace”, referring to universal values (such as goodness, freedom and others, rooted in the tradition of deep humanism), based on three thematic blocks:

1. „What does man have the right to do in the light of the law?” – contains content relating to fundamental human rights and freedoms, guaranteed by international legal acts, and concerns elementary knowledge of the law, its functions in society and the relationship between law and other control systems.
2. „Education in Peace – Education in Dialogue” – referring to the issues related to human communication in the context of the essence

zakorzenione w tradycji głębokiego humanizmu), bazujący na trzech blokach tematycznych:

1. „Do czego człowiek ma prawo w świetle prawa?” – zawiera treści odnoszące się do podstawowych praw i wolności człowieka, zagwarantowanych w międzynarodowych aktach prawnych i dotyczy elementarnej wiedzy na temat prawa, jego funkcji spełnianych w życiu społecznym oraz relacji między prawem a innymi systemami kontroli.
2. „Wychowanie do Pokoju – Wychowaniem do Dialogu” – odnoszący się do problematyki związanej z komunikacją międzyludzką w kontekście istoty dobrego współżycia społecznego. Uwzględnia rolę języka w procesie poznania i autokreacji, zjawisko determinizmu językowego i jego wpływ na interpretację otaczającej człowieka rzeczywistości oraz stosunek do niej.
3. „Wychowanie jako wybór wartości” – dotyczy znaczenia hierarchii wartości w życiu człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem wartości ludzkiego życia, godności, zdrowia i spokoju jako wartości autotelicznych (Uniewska, 2003).

Powyższe sugestie nabierają szczególnej wymowy w obliczu narastania problemów wymagających działań w skali globalnej – wychowanie do pokoju ma dziś znaczenie nie tylko w kontekście troski o wartości osobiste, ważne jest też uwrażliwienie na takie problemy jak wzrost zaludnienia, rozprzestrzenianie broni jądrowej, epidemie, wycinki lasów, eksploatacja zasobów naturalnych, pustynie, masowe wymieranie gatunków i wiele innych, nie zapominając przy tym o poczuciu bezpieczeństwa osobistego, będącego warunkiem prawidłowego funkcjonowania człowieka, które zależy także od istniejącego obiektywnie poziomu bezpieczeństwa społecznego (Kukułka, 2000). U podstaw edukacyjnych niemal wszystkich przedmiotów powinny leżeć takie wzorce i wartości, które wyznaczają humanistyczną perspektywę aksjologiczną oraz cele gwarantujące kształtowanie kompetencji międzykulturowych, które służą akceptowaniu „innych”. Jest to bardzo ważne w obliczu coraz częściej obserwowanych migracji, stawiających nas przed koniecznością pielęgnowania wspólnie akceptowalnych wartości i norm konstruowanych w oparciu o prawa człowieka, moralne podstawy społecznej odpowiedzialności, ale też lojalności, przynależności w stosunku do jednostek terytorialnych, wspólnot religijnych czy kulturowych. Żeby w szkole temu sprostać, każdy przedmiot, poza realizacją podstaw programowych, powinien być pretekstem do wyrabiania w uczniach umiejętności myślenia krytycznego, skłaniać do prowadzenia twórczych rozmów ułatwiających pokojowe wchodzenie w relacje z innymi i odpowiednie postrzeganie swojego miejsca w świecie.

Dlatego warto skorzystać z rad Andrzeja Pieczywoła, który zwraca uwagę na potrzeby praktyczne wychowania do pokoju i wskazuje na istotę następujących funkcji edukacji dla bezpieczeństwa:

of good social coexistence. It takes into account the role of language in the process of cognition and self-creation, the phenomenon of linguistic determinism and its influence on the interpretation of the surrounding reality and attitude towards it.

3. „Education as a choice of values” – concerns the importance of the hierarchy of values in human life, with a particular focus on the value of human life, dignity, health and peace as autotelic values (Uniewska, 2003).

These suggestions are particularly telling in the face of the growing problems that require global action – education in peace is important today not only in the context of concern for national values, but also in raising awareness of problems such as population growth, nuclear proliferation, epidemics, deforestation, exploitation of natural resources, deserts, mass extinction of species and many others, without forgetting the sense of personal security, which is a prerequisite for the proper functioning of man, which also depends on the objectively existing level of social security (Cuckoo, 2000). Educational fundamentals of almost all subjects should be based on patterns and values that set a humanistic axiological perspective and objectives to ensure the development of intercultural competences that serve to accept “others”. This is very important in the face of increasingly observed migrations, which require us to cultivate common acceptable values and norms constructed on the basis of human rights, moral foundations of social responsibility, but also loyalty, belonging to territorial, religious or cultural communities. In order to meet this in school, every subject, apart from the implementation of the core curriculum, should be a pretext for students to develop critical thinking skills, encourage creative conversations facilitating peaceful entry into relations with others and an adequate perception of their place in the world.

Therefore, it is worth taking the advice of Andrzej Breadek, who draws attention to the practical needs of education in peace and points out the essence of the following functions of education for security:

- adaptation to socio-occupational life and concerted teamwork,
- personal and professional qualities related to personality development and the improvement of safety skills at work.
- stimulating, habituating optimal involvement in various projects, effectively eliminating risks,
- corrective measures, affecting the correction of attitudes in accordance with social norms and broadly understood requirements,
- socialization, consisting in the improvement of pro-social values (Bread, 2012).

Education aimed at raising awareness and responsibility among young members of society

- wdrożeniowej, związanej z przystosowywaniem do życia społeczno-zawodowego oraz zgodnego działania zespołowego,
- osobotwórczej, przejawiającej się w doskonaleniu osobowo-zawodowych przymiotów, związanych z rozwojem osobowości i doskonaleniem umiejętności dotyczących bezpieczeństwa w pracy zawodowej,
- stymulacyjnej, wyrabiającej nawyk optymalnego zaangażowania w różne przedsięwzięcia, skutecznie eliminujące zagrożenia,
- korekcyjnej, wpływającej na korygowanie postaw zgodnie z normami społecznymi i szeroko pojętymi wymogami,
- socjalizacyjnej, polegającej na doskonaleniu prospołecznych wartości (Pieczywok, 2012).

Edukacja ukierunkowana na kształtowanie świadomości i odpowiedzialności wśród młodych członków społeczeństwa musi mieć charakter interdyscyplinary i być powiązana z codziennymi sprawami zachodzącymi w różnych sferach jednostkowego i zbiorowego życia. Zagadnienia poruszane na lekcjach informatyki z zakresu przestępstw komputerowych, cyberterrorizmu, czy nieuprawnionego ujawniania informacji, zaś na lekcjach wiedzy o społeczeństwie np. zaznajamianie z procedurami funkcjonowania instytucji administracyjnych i ustawami może zmniejszyć stosowanie przemocy i oszustw; na lekcjach biologii wiedza z zakresu segregacji odpadów, troski o czystość powietrza i innych prawidłowych postaw w dziedzinie ekologii itd. może stać się gwarantem bezpieczeństwa ekologicznego. Odpowiednio skonstruowany program wychowania i nauczania to fundament aksjologicznych przekazów, na których opiera się zarówno system obronności państwa, jak i codzienne funkcjonowanie w grupie społecznej, wolne od interakcji naznaczonych przemocą. Realizacja idei wychowania do pokoju ma dzisiaj szczególne znaczenie – powszechnie identyfikowane rozchwianie norm wynikające z pogłębiającego się kryzysu wartości uświadamia nam, że wiąże się ono z taką jakością życia, która mobilizuje do postawy tolerancyjnej, opartej na dialogu, otwartości na drugiego człowieka i umiejętności współdziałania dla dobra ludzkości.

Wnioski

Wychowanie do pokoju ma głębokie powiązanie z rosnącymi tendencjami do globalizacji, w których kluczowymi pojęciami stały się migracje, różnica i pluralizm. W tym kontekście edukacja bazująca na wychowaniu dla pokoju, zwłaszcza ta o charakterze międzykulturowym, inspirowana do wzajemnych spotkań, wymiany doświadczeń i poglądów, może być konstruktywną odpowiedzią na niepokojące, niebezpieczne zjawiska, które charakteryzują współczesną rzeczywistość. Powinna reagować na polityczną rzeczywistość oraz przemiany społeczne, a nauczyciele, wychowawcy muszą zrozumieć, iż istotnym zadaniem jest pomoc wychowankowi

must be interdisciplinary and linked to everyday affairs in different spheres of individual and collective life. Computer science lessons on computer crime, cyberterrorism or unauthorised disclosure, and in knowledge of society, e.g. familiarity with the operating procedures of administrative institutions and laws, can reduce the use of violence and fraud; in biology lessons, knowledge of waste segregation, care for air purity and other correct attitudes in the field of ecology, etc. can become a guarantee of ecological safety. A well-structured education and teaching programme is the foundation of axiological messages on which both the state's defence system and daily functioning in a social group are based, free from violent interactions. The realization of the idea of bringing about peace is of particular importance today – the commonly identified wavering of norms resulting from the deepening crisis of values makes us aware that it involves a quality of life that mobilizes for a tolerant attitude based on dialogue, openness to others and the ability to cooperate for the good of humanity.

Conclusions

Education in peace has a deep connection with the growing trends towards globalisation, in which migration, difference and pluralism have become key concepts. In this context, education based on education for peace, especially intercultural education, inspiring mutual encounters, exchanges of experiences and views, can be a constructive response to the disturbing, dangerous phenomena that characterize modern reality. It should respond to political reality and social change, and teachers and educators must understand that it is important to help the pupils understand the world around them, in the context

w zrozumieniu otaczającego świata, w kontekście kształtowania w nich predyspozycji i umiejętności, by stawali się świadomymi i odpowiedzialnymi sprawcami konstruktywnych zmian w swoim życiu osobistym, ale przede wszystkim żeby odczuwali potrzebę i dostrzegali możliwości oddziaływania na otoczenie. Sprawą priorytetową powinno być przy tym zaszczepianie i rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia, które staje się niezbędne, by można było odpowiednio selekcjonować zdobywane informacje dające możliwości dokonywania autonomicznych wyborów, kształtowania sądów i poczucia odpowiedzialności indywidualnej za wybory mające wpływ na przyszłość, gdzie antycypacja i prewencja, refleksja i działalność prospektywna są podstawowymi nakazami (Delors, 1998).

Współczesna edukacja nie może zaniedbywać treści związanych z troską o pokój, bowiem żyjemy w społecznościach zmuszonych do integracji i spójności w kwestiach społecznych, kulturalnych i politycznych. Edukacja dla pokoju tworzy cywilizację pokoju poprzez wspieranie nie tylko uczniów, ale też społeczności w jakich szkoła funkcjonuje, w celu zapobiegania konfliktom, wzmacnianiu współpracy pomiędzy grupami i stosowaniu zasady jedności, równości i sprawiedliwości. Edukacja na rzecz pokoju, koncentrując się na umiejętnościach uważanych za podstawowe umiejętności pokojowe jak: komunikacja, rozwiązywanie konfliktów, zarządzania osobistymi konfliktami, promowanie pozytywnych postaw, dialog – odgrywa istotną rolę w wyposażaniu w wiedzę, umiejętności, postawy i wartości niezbędne do zaprzestania przemocy i niesprawiedliwości a promowaniu kultury pokoju.

of shaping their predispositions and skills, to become conscious and responsible perpetrators of constructive changes in their personal lives, but above all to feel the need and see opportunities to influence the environment. Priority should be given to instilling and developing the critical thinking skills that are necessary in order to be able to properly select the information acquired, to enable autonomous choices, to shape the court and to have a sense of individual responsibility for choices affecting the future, where anticipation and prevention, reflection and prospective activity are fundamental precepts (Delors, 1998).

Modern education must not neglect content related to the concern for peace, because we live in communities forced to integrate and cohesion in social, cultural and political issues. Education for Peace creates a civilization of peace by supporting not only students, but also the communities in which the school operates, in order to prevent conflicts, strengthen cooperation between groups and apply the principle of unity, equality and justice. Education for peace, focusing on skills considered to be basic peace skills such as communication, conflict resolution, management of personal conflicts, promotion of positive attitudes, dialogue – plays an important role in equipping with the knowledge, skills, attitudes and values necessary to end violence and injustice and promote a culture of peace.

Literatura / References

1. Babicki, Z. (2017). Idea wychowania do pokoju w programach pomocowych dzieciom w Afryce. *Forum Pedagogiczne*, 1, 211-226.
2. Cudowska, A. (2007). Poczucie bezpieczeństwa personalnego w „pękniętej nowoczesności” XXI wieku. W: A. Cudowska, J. Kunikowski (red.), *Czynić świat bardziej bezpiecznym*, t. 1. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
3. Delors, J. (1998). *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku. Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, UNESCO.
4. Essinger H., Graf J. (1984). *Interkulturelle Erziehung als Friedenserziehung*. W: H. Essinger, A. Ucar (red.), *Erziehung in der multikulturellen Gesellschaft. Versuche und Modelle zur Theorie und Praxis einer interkulturellen Erziehung*. Baltmannsweiler.
5. Gajdamowicz, H. (1997). Pedagogika pokoju – refleksje aksjologiczno-metodologiczne. W: E. Ponczek (red.), *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.
6. Habermas, J. (1993). *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
7. Katzenstein P. J. (red.). (1996), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
8. Kawula, S. (1988). Wychowanie dla pokoju w warunkach pokoju. W: S. Kawula. *Wychowanie patriotyczne wychowaniem dla pokoju*. Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.
9. Kemp, G. (2004). *The Concept of Peaceful Societies*. W: G. Kemp, D. P. Fry (red.), *Keeping the Peace. Conflict Resolution and Peaceful Societies Around the World*, Routledge. New York-London.
10. Kukułka, J. (2000). Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych. W: E. Halizak, R. Kuźniar (red.) *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

11. Leek, J. (2014). Pomiędzy porozumieniem a zrozumieniem. Wyzwania edukacji na rzecz pokoju. *Studia Dydaktyczne*, 26, 247-257.
12. Lewis, C. (1975). Społeczne funkcje konfliktu. W: J. Szacki (red.), *Elementy teorii socjologicznych*. Warszawa: PWN.
13. Nicklas H., Ostermann Ä. (1993). Friedensfähigkeit. Aspekte der bisherigen friedenspädagogischen Diskussion und Perspektiven für die Zukunft. W: J. Galtung (red.), *Gewalt im Alltag und in der Weltpolitik*. Agenda-Verlag, Münster.
14. Olbrych, K. (2000). *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
15. Pieczywok, A. (2012). Bezpieczeństwo jako wartość edukacyjna i badawcza. W: A. Pieczywok (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
16. Piejka A. (2015). Kształtowanie kultury pokoju w ludziach – perspektywa globalna. *Pedagogika Społeczna*, 1(55), 115-128.
17. Półturzycki, J. (2003). Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*. Płock: Wydawnictwo Novum, 155-168.
18. Rosa, R. (2007). *Filozofia i edukacja do bezpieczeństwa*. Siedlce: Akademia Podlaska.
19. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej (Rozporządzenie, 2017) z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 poz. 356).
20. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej (Rozporządzenie, 2018) z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. 2018 poz. 467).
21. Skrabacz, A. (2007). Bezpieczeństwo, obrona narodowa i obronność. W: K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*. Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji.
22. Stefanowicz, J. (1984). *Bezpieczeństwo współczesnych państw*. Warszawa: PAX.
23. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. (2014). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
24. Suchodolski, B. (1997). Problematyka celów wychowania w skali świata. W: I. Wojnar (red.), *Bliskie i dalekie cele wychowania*. Warszawa: PWN.
25. Trabalzini, P. (2009). Domy dziecięce – wolność i pokój jako środek i cel wychowania. W: B. Surma (red.), *Pedagogika Montessori w Polsce i na świecie*. Łódź-Kraków: Wydawnictwo Palatum.
26. Uniewska, A. (2003). „Gen pokoju” – czyli propozycja współczesnego wychowania do pokoju. W: J. Wilk (red.), *Społeczna troska o dziecko w XX wieku*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
27. Wesołowska, E.A. (1988). *Wychowanie patriotyczne w szkole*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
28. Wesołowska, E.A. (1989a). Humanistyczne i pedagogiczne problemy wychowania dla pokoju. *Zeszyty Metodyczne TWP*, 1.
29. Wesołowska, E.A. (1989b). *Wychowanie dla pokoju w pracy szkoły*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
30. Wesołowska, E.A. (1995). Edukacja obywatelska, międzynarodowa i pacyfistyczna w szkole. W: Półturzycki J. (red.), *Edukacja systematyczna w szkole podstawowej. Ekspertyzy i raporty*, Warszawa.
31. Wesołowska, E.A. (1999). Wychowanie dla pokoju a praktyka pedagogiczna. *Rocznik Andragogiczny*, 41-48.
32. Wesołowska, E.A. (2003). Współczesna pedagogika pokoju. W: I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.), *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*. Płock.
33. Włodarczyk, E. (2017). Zarządzanie partycypacyjne bezpieczeństwem w szkole. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili*, 7(250), 277-295, DOI 10.24917/20820917.7.18.
34. Wojnar, I. (2000). Kształtowanie kultury pokoju – zobowiązaniem edukacyjnym na XXI wiek. W: I. Wojnar (red.), *Etos edukacji w XXI wieku: zbiór studiów*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.